

Pravosuđe po meri deteta u Republici Srbiji

Centar za prava deteta

Save the Children
Sweden

Pravosuđe po meri deteta u Republici Srbiji

Pravosuđe po meri deteta u Republici Srbiji

Izdavač

Centar za prava deteta
Beograd, Skender-begova 20/12
011 33 44 170
www.cpd.org.rs
office@cpd.org.rs

Za izdavača

Ivana Stevanović

Urednica svih izdanja

Ivana Stevanović

Priredila

Milena Banić

Lektura/Korektura

Tanja Bogičević

Dizajn

Rastko Toholj

Štampa

Igam, Beograd

ISBN 978-86-83109-56-2

Štampano 2013. godine

Ovaj dokument je izrađen i odštampan uz podršku
organizacije Save the Children Sweden.

Save the Children
Sweden

Uvod

Pravosuđe po meri deteta predstavlja neophodan korak u ostvarivanju, unapređenju i zaštiti prava deteta u Republici Srbiji. Ostvarivanje pravosuđa po meri deteta podrazumeva pravosuđe prilagođeno na način da bude primerenije detetu i efikasne postupke dostupne deci uz obezbeđenje neophodne nezavisne pravne reprezentacije. Na ovaj način se omogućava deci da, kada dođu u kontakt sa pravosudnim i upravnim sistemom, bilo kao svedoci, žrtve (oštećeni) ili kao učinioci krivičnih dela, tužioc i podnosioci pritužbi u građanskim, upravnim postupcima i postupcima pred nezavisnim organima, budu u mogućnosti na adekvatan način zaštite svoja prava i interese. Poštovanje ovog principa je u skladu sa Konvencijom o pravima deteta,¹ Fakultativnim protokolima uz Konvenciju o pravima deteta i brojnim međunarodnim dokumentima, a posebno Smernicama Komiteta Ministara Saveta Evrope o pravosuđu po meri deteta,² usvojenim 2010. godine. Prilagođavanje pravosuđa da bude primerenije deci u Evropi deo je i Agende Evropske Unije o pravima deteta³ i predstavlja jedan od najvažnijih standarda u oblasti prava deteta.

Ova publikacija je namenjena svim profesionalcima koji rade u oblasti prava deteta, a posebno praktičarima koji rade u pravosudnim i drugim organima i vlasti Republike Srbije koji kreiraju načine i prioritetne oblasti za unapređenje ljudskih prava i prava deteta. U publikaciji su predstavljeni najvažniji izazovi sa kojima se Republika Srbija susreće u ovoj oblasti i predložene mere za unapređenje prepoznatih problema, a sve sa ciljem ukazivanja na važnost ostvarivanja principa pravosuđa po meri deteta. Nadamo se da će ova publikacija uticati na kreatore politika da prepoznaju važnost ove oblasti kao ključne oblasti za unapređenje položaja dece u Republici Srbiji i ostvarivanje, unapređenje i zaštitu njihovih prava. Osnaživanje dece i njihovo aktivno delovanje u pravcu zastupanja i zaštite njihovih prava i interesa, značajno bi uticalo na unapređenje politika i zakonodavstva u pravcu punog ostvarivanja prava deteta, implementacije zakonskih rešenja i jačanja institucija.

¹ *Zakon o ratifikaciji Konvencije UN o pravima deteta*, „Sl. List SRJ – Međunarodni ugovori” br. 4/96 i 2/97.

² *Dokument koji je usvojio Komitet ministara 17. novembra 2010. na 1098. zasedanju zamenika ministara – Redigovana verzija od 31. maja 2011.*

³ *Agenda Evropske Unije o pravima deteta* usvojena od strane Evropske Komisije Evropske Unije 52011DC0060 od 15. februara 2011. godine (52011DC0060, (52011DC0060, 15. februar 2011. godine).

Pravosuđe po meri deteta u Republici Srbiji

Opis stanja i problemi u ostvarivanju ovog principa

Ratifikacijom Konvencije o pravima deteta i dva Fakultativna protokola Republika Srbija se obavezala da će poštovati prava deteta i preduzimati sve odgovarajuće mere za ostvarivanje i zaštitu prava deteta, a što, između ostalog, obuhvata preduzimanje svih zakonodavnih mera za ostvarivanje prava priznatih u Konvenciji o pravima deteta kao i uspostavljanje efikasnih pravnih sredstava u slučaju povrede prava, a posebno efikasnih postupaka koji su dostupni deci i njihovim predstavnicima.

Proces harmonizacije nacionalnog zakonodavstva sa preuzetim obavezama sadržanim u Konvenciji o pravima deteta i Fakultativnim protokolima, predstavlja neprekidan proces duži niz godina. Po prvi put Ustav Srbije iz 2006. godine prepoznaje prava deteta i u tom smislu sadrži poseban član (član 64) pod nazivom „prava deteta“ u kome se deci garantuje uživanje ljudskih prava primereno svom uzrastu i duševnoj zrelosti, kao i niz pojedinačnih prava deteta kao što su pravo na lično ime, upis u matičnu knjigu rođenih, pravo deteta da sazna svoje poreklo, pravo deteta da očuva svoj identitet, pravo na zaštitu od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zloropotrebljavanja. Ustav takođe propisuje i da će prava deteta i njihova zaštita biti regulisana zakonom.

U odnosu na prava deteta relevantno je preko 80 zakona u Republici Srbiji iz različitih oblasti, koji uređuju i pojedinačna pitanja važna za ostvarivanje određenih prava garantovanih Konvencijom i Protokolima. Tokom proteklih godina Republika Srbija je sačinila velike napore u usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa Konvencijom o pravima deteta u različitim oblastima ostvarivanja prava deteta i donela niz novih zakona koji sadrže odredbe koje značajno unapređuju ostvarivanje prava deteta, a posebno treba istaći donošenje *Porodičnog zakona*⁴ (2005), *Zakona o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom*⁵ (2006), *Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*⁶ (2006), *Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*⁷ (2009), *Zakona o zabrani diskriminacije*⁸ (2009), *Zakona o matičnim knjigama*⁹ (2009),

⁴ *Porodični zakon*, „Službeni glasnik RS“ br. 18/2005 i 72/2011.

⁵ *Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom*, „Službeni glasnik RS“ br. 33/2006.

⁶ *Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, „Službeni glasnik RS“ br. 85/2005.

⁷ *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*, „Službeni glasnik RS“ br. 72/2009 i 52/2011.

⁸ *Zakon o zabrani diskriminacije*, „Službeni glasnik RS“ br. 22/2009.

⁹ *Zakon o matičnim knjigama*, „Službeni glasnik RS“ br. 20/2009.

*Zakona o javnom informisanju*¹⁰ (2009), *Zakona o udruženjima*¹¹ (2009), *Zakona o socijalnoj zaštiti*¹² (2011) i dr.

I pored preduzetih napora u pravcu zakonodavnih unapređenja, ozbiljan problem predstavlja primena zakonskih rešenja u praksi zbog nepostojanja dobrih mehanizama sprovođenja i ostvarivanja zakonskih odredaba, mehanizama kontrole u slučaju kršenja prava u pojedinim sektorima (zdravstveni, socijalni i obrazovni sektor) i loših procesnih rešenja i izvršnih mehanizama koji bi trebalo da osiguraju sprovođenje propisanih zakonskih odredbi u praksi (porodični odnosi). Ovo dovodi do brojnih sistemskih kršenja ostvarivanja prava deteta, čija se pravna zaštita veoma često može ostvariti samo pokretanjem postupaka pred sudskim, upravnim i nezavisnim organima. Međutim, sistem pravosuđa po meri deteta, koji bi omogućio efikasne postupke dostupne deci uz obezbeđenje neophodne nezavisne pravne reprezentacije još uvek nije uspostavljen.

U Republici Srbiji je u toku reforma pravosuđa. Dosadašnja unapređenja u pravcu uspostavljanja i poštovanja principa pravosuđa po meri deteta uglavnom su se odnosila na oblast reforme sistema maloletničkog pravosuđa, dok je reforma u odnosu na poštovanje principa pravosuđa po meri deteta u građanskim i upravnim postupcima izostala, čime je u ozbiljnoj meri onemogućeno deci da zaštite svoja zakonima garantovana prava.

I. Pravosuđe po meri deteta u krivičnom postupku – dete kao učinilac krivičnog dela i dete kao žrtva krivičnog dela

Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica (u daljem tekstu: *Zakon o maloletnicima*) koji reguliše ovu oblast, sadrži niz zakonodavnih unapređenja u pravcu uspostavljanja sistema pravosuđa po meri deteta. *Zakon o maloletnicima* se temelji na principu restorativne pravde i u odnosu na postupak prema maloletnim učinocima krivičnih dela uvodi institut vaspitnih naloga kao diverzionih mera koje predstavljaju skretanje od sudskog postupka, niz novih mera neinstitucionalnog karaktera i propisuje da se pritvor i zavodske mere izriču samo kao krajnja mera i to u što kraćem vremenskom periodu. U odnosu na zaštitu maloletnih lica kada se pojavljuju u postupku kao oštećeni ili svedoci krivičnih dela, *Zakon o maloletnicima* propisuje niz mera i procedura kao što su hitnost postupka, ograničenje saslušanja deteta na maksimalno dva puta, obavezno prisustvo psihologa, pedagoga ili drugog stručnog radnika prilikom saslušanja i dr. Takođe, *Zakon o maloletnicima* uvodi obaveznu specijalizaciju profesionalaca koji postupaju u ovom postupku kao i pravo na besplatnu pravnu pomoć od strane specijalizovanog advokata.

¹⁰ *Zakon o javnom informisanju*, „Službeni glasnik RS” br. 71/2009.

¹¹ *Zakon o udruženjima*, „Službeni glasnik RS” 51/2009 i 99/2011.

¹² *Zakon o socijalnoj zaštiti*, „Službeni glasnik RS” 24/2011.

Proces reforme sistema maloletničkog pravosuđa se intenzivira poslednjih godina, kao i aktivnosti Saveta za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima (u daljem tekstu: Savet).¹³ Ministarstvo pravde je 2010. godine obrazovalo Radnu grupu koja je pripremila tekst *Zakona o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica* i početkom 2012. godine ga dostavila resornom ministarstvu. Takođe, sačinjeni su i tekstovi podzakonskih akata neophodnih za sprovođenje tog zakona.¹⁴ Međutim, ni *Zakon o izmenama i dopunama Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, ni navedeni podzakonski akti još uvek nisu doneti od strane Narodne skupštine, odnosno resornog ministra. Sačinjen je i Predlog za izmene i dopune obrazaca SK3 i SK4, na osnovu kojih se prikupljaju, obrađuju i prezentiraju zvanični statistički podaci u ovoj oblasti od strane Republičkog zavoda za statistiku, a radi njihovog daljeg usaglašavanja sa *Zakonom o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, Porodičnog zakona i Zakona o socijalnoj zaštiti*. Predlog za izmene i dopune obrazaca SK3 i SK4 je nakon dostavljanja direktoru Republičkog zavoda za statistiku Srbije usvojen od strane zavoda. Republički zavod za statistiku je sudovima i tužilaštvima dostavio nove obrasce SK3 i SK4 sa preporukama za njihovo popunjavanje, a novi obrasci su u primeni od 1. januara 2012. godine.

I pored niza preduzetih reformi u sistemu maloletničkog pravosuđa, i dalje postoji potreba za daljim unapređenjem ove oblasti kako bi se obezbedila implementacija zakonskih rešenja sadržanih u *Zakonu o maloletnicima* u praksi i potpuna primena standarda i obaveza sadržanih u Konvenciji o pravima deteta. U tom smislu trebalo bi posebno istaći problem nedovoljne primene vaspitnih naloga, kao i mera restorativne pravde u praksi (naročito mere posebne obaveze), nepostojanje adekvatnih uslova i jasno preciziranih standarda za boravak maloletnika u pritvoru, nepostojanje drugih alternativa pritvoru, nedostatak mreže ustanova za izvršenje krivičnih sankcija, posebno ustanova za izvršenje mere bezbednosti lečenja u psihijatrijskoj ustanovi i primene vaspitne mere pojačanog nadzora uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi. Takođe, postoji problem nedovoljne svesti maloletnika u sukobu sa zakonom o njihovim pravima, posebno tokom boravka u pritvoru i boravka u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija. Po pravilu, u svim zatvorima u Srbiji maloletnici se mogu naći kao pritvorenci, a kao osnovni razlog se navodi prenaseljenost pritvorskih prostorija, pa je zbog toga nemoguće odvojiti maloletne od punoletnih lica, tako da oni borave zajedno. U tom smislu

¹³ Savet za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima osnovalo je ministarstvo nadležno za pravosuđe i Vrhovni sud Srbije 2009. godine, a na osnovu člana 166. *Zakona o maloletnicima*.

¹⁴ *Pravilnik o primeni mere pritvora prema maloletniku, Pravilnik o primeni vaspitnih naloga, Pravilnik o načinu vođenja evidencije i statistike o određenim vaspitnim nalogima i izrečenim vaspitnim merama, merama bezbednosti i kazni maloletničkog zatvora.*

se ne poštuju minimalni standardi propisani nacionalnim i međunarodnim zakonodavstvom, niti se preduzimaju mere da se ovaj problem na adekvatan način reši. Takođe, vaspitna i psihološka podrška maloletnicima koji se nalaze u institucijama sistema maloletničkog pravosuđa je niskom nivou, ne postoji dovoljan broj smislenih aktivnosti, školska nastava nije dostupna u meri u kojoj je potrebna, što je jedan od razloga loše reintegracije u društvo po izlasku iz ustanova zavodskog tipa i problema da se oni kasnije zapošljavaju. U odnosu na maloletne oštećene i svedoke krivičnih dela u većini sudova ne postoje adekvatno opremljene prostorije u kojima bi se obezbedilo saslušanje na način koji nije traumatičan za dete, niti postoje lica koja bi bila zadužena da decu pripreme i informišu o samom sudskom postupku. Takođe, pitanje reintegracije i rehabilitacije kao i naknade štete za maloletna oštećena lica (tj. žrtve krivičnih dela) nije rešeno na adekvatan način.

2. Pravosuđe po meri deteta u građanskim, upravnim postupcima i u postupcima pred nezavisnim organima

Položaj deteta u građanskim postupcima regulisan je u najvećoj meri Porodičnim zakonom, Zakonom o parničnom postupku, Zakonom o opštem upravnom postupku, kao i relevantnim zakonima iz različitih sektora (zdravlje, obrazovanje, socijalna zaštita i dr.). Porodičnim zakonom regulisan je sistem porodičnopravne zaštite (nasilje u porodici, zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja, lišenje roditeljskog prava, poveravanje deteta, izdržavanje, razvod braka, usvojenje, starateljstvo i dr.) i definisan niz principa neophodnih za operacionalizaciju ostvarivanja pravosuđa po meri deteta u građanskim postupcima, kao što je ostvarivanje principa najboljeg interesa deteta, pravo na participaciju i uvažavanje mišljenja deteta, kao i regulisanje načina zastupanja deteta u postupku (od strane zakonskog zastupnika ili kolizijskog staratelja).

U građanskim i upravnim postupcima dete može biti stranka (najčešće tužilac) ili svedok, a situacije u kojima se dete može naći u postupku pred sudom su brojne i najčešće obuhvataju oblast porodičnopravne zaštite, obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite. Pokretanje postupaka radi zaštite prava zahteva preduzimanje niza pravnih radnji, a što uključuje informisanost o potrebnim pravnim sredstvima, poslovnu sposobnost i pravna znanja. Međutim, iako je ova oblast kompleksna i zahteva ozbiljna pravna znanja i veštine, zakonodavstvom Republike Srbije detetu u ovim postupcima nije obezbeđena pravna pomoć niti zastupanje od strane profesionalca koji bi u građanskim i upravnim postupcima koja se tiču deteta na adekvatan, nepristrasan i objektivna način zastupao njegova prava i interese (guardian). Prema zakonodavstvu Republike Srbije, dete zastupa njegov roditelj, osim u situacijama kada postoji sukob interesa između deteta i roditelja, kada se detetu od strane centra za socijalni rad (ili organa starateljstva) postavlja kolizijski staratelj (privremeni zastupnik) koji takođe ne mora biti pravnik. Ovakvim zakonskim rešenjima nije moguće

obezbediti detetu pravo na adekvatnu zaštitu njegovih prava ni u građanskim ni u upravnim postupcima u slučaju kršenja. Usled nedovoljne sudske i upravne prakse, ne podiže se ni kapacitet profesionalaca da adekvatno implementiraju u praksi zakonska rešenja, te su sistematska kršenja prava stalna i konstantna u pojedinim oblastima i sektorima.

Takođe, postoje i situacije u kojima detetu nije data mogućnost da učestvuje u postupku i nema položaj stranke, pa samim tim ni mogućnost da se žali na sudsku odluku, iako se odluke u tim postupcima u velikoj meri odnose na njega (na primer postupci lišenja roditeljskog prava, razvoda braka i sl.).

Isti problem postoji i u situacijama kada se dete radi zaštite svojih prava obraća nezavisnim telima, kao što su Zaštitnik građana Republike Srbije i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, u kojim situacijama detetu takođe nije data mogućnost da samostalno podnese pritužbu ovim organima, niti mu je obezbeđena pravna pomoć i nezavisna reprezentacija.

Pravosuđe po meri deteta podrazumeva da se detetu obezbedi pravna pomoć i nezavisna reprezentacija u svim postupcima zaštite njegovih prava. Nezavisnom reprezentacijom bi se detetu obezbedilo da zaštitnik njegovih prava (guardian) na nezavisan način, efikasno i u potpunosti zastupa prava deteta, informiše dete o svim fazama postupka i u saradnji sa detetom preduzima sve neophodne radnje potrebne za zaštitu njegovih prava.

Poseban problem predstavlja i nedovoljno razdvojena uloga centra za socijalni rad u situacijama kada postupa kao organ starateljstva u oblasti socijalnog rada, socijalnog staranja i stručne podrške sudovima u donošenju odluka, od uloge koju centar za socijalni rad ima kao zastupnik deteta. Naime, organ starateljstva je uključen u veliki broj postupaka koji se tiču dece, a efikasnost sudskog postupka u velikoj meri zavisi i od efikasne i pravovremene saradnje između socijalnog i pravosudnog sistema. Organ starateljstva je uključen u sve faze krivičnog postupka (pruža sudu informacije i mišljenje o maloletniku, okolnostima koje se tiču njegove ličnosti i ponašanja, ima veliku ulogu tokom sprovođenja vaspitnih naloga i vaspitnih mera), dok u oblasti porodične zaštite organ starateljstva pokreće postupak izmeštanja deteta iz porodice, daje mišljenje u postupcima razvoda braka u vezi sa vršenjem roditeljskog prava, pruža usluge porodičnih savetovaništva, pokreće postupak lišenja roditeljskog prava. Međutim, u situacijama kada centar za socijalni rad istovremeno postupa kao organ starateljstva i kao zastupnik deteta, kapaciteti donosilaca odluka nisu u potpunosti razdvojeni od organa koji zastupa dete, te se ne može obezbediti nepristrasno zastupanje od strane centra za socijalni rad.

Pravosuđe po meri deteta u Republici Srbiji

Preporuke za unapređenje

Uspostavljanje sistema pravosuđa po meri deteta je važan korak u ostvarivanju i unapređenju ostvarivanja prava deteta u Republici Srbiji. Poštovanje ovog principa je u skladu sa Konvencijom o pravima deteta, Fakultativnim protokolom uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, Fakultativnim protokolom uz Konvenciju o pravima deteta o učešću dece u oružanim sukobima kao i sa brojnim međunarodnim dokumentima, a posebno Standardnim minimalnim pravilima Ujedinjenih nacija za maloletničko pravosuđe (Pekinška pravila),¹⁵ Pravilima Ujedinjenih nacija o zaštiti maloletnika lišenih slobode,¹⁶ Smernicama Ujedinjenih nacija za prevenciju maloletničke delinkvencije (Rijadske smernice),¹⁷ Standardnim minimalnim pravilima Ujedinjenih nacija za mere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila),¹⁸ kao i Smernicama Komiteta Ministara Saveta Evrope o pravosuđu po meri deteta,¹⁹ usvojenim 2010. godine.

U odnosu na pitanje sudske zaštite prava, Komitet za prava deteta u Opštem Komentaru broj 5: *Opšte mere za sprovođenje Konvencije o pravima deteta*²⁰ (u daljem tekstu: Opšti komentar br. 5), ukazuje na važnost postojanja efikasnih pravnih sredstava u slučaju povrede prava, a posebno efikasnih postupaka koji su dostupni deci i njihovim predstavnicima kao što su informacije, saveti, zastupanje dece, uključujući pomoć kada dete niko ne zastupa, i pristup nezavisnim žalbenim postupcima i sudovima uz neophodnu pravnu i drugu pomoć. U slučaju da se utvrdi povreda prava, Opšti Komentar broj 5. ukazuje da treba da postoji odgovarajuća reparacija, uključujući odštetu i, ako je potrebno, mere kojima se obezbeđuje fizički i psihički oporavak, rehabilitacija i reintegracija.²¹

¹⁵ *Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloletničko pravosuđe (Pekinška pravila)* usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 40/33 od 29. novembra 1985. godine (A/Rezol/40/33, 29. novembar 1985).

¹⁶ *Pravila o zaštiti maloletnika lišenih slobode* usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 45/113 od 14. decembra 1990. godine (A/Rezol/45/113, 14. decembar 1990).

¹⁷ *Smernice za prevenciju maloletničke delinkvencije (Rijadske smernice)* usvojene rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 45/112 od 14. decembra 1990. godine (A/Rezol/45/112, 14. decembar 1990).

¹⁸ *Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mere alternativne institucionalnom tretmanu* usvojena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 45/100 od 14. decembra 1990. godine (A/Rezol/45/110, 14. decembar 1990).

¹⁹ *Dokument koji je usvojio Komitet ministara 17. novembra 2010. na 1098. zasedanju zamenika ministara – Redigovana verzija od 31. maja 2011.*

²⁰ *Opšte mere za sprovođenje Konvencije o pravima deteta* usvojene od Komiteta za prava deteta CRC/GC/2003/5 od 3. oktobra 2003. godine (CRC/GC/2003/5, 3. oktobar 2003)

²¹ *Opšti komentar br. 5 (Opšte mere primene)* usvojen od Komiteta za prava deteta CRC/GC/2003/5 od 3. oktobra 2003. godine (CRC/GC/2003/5, 3. oktobar 2003), paragraf 24.

Poštovanje principa pravosuđa po meri deteta bi omogućilo da sva deca koja dođu u kontakt sa pravosudnim i upravnim sistemom, bilo kao svedoci, žrtve (oštećeni), učinioci krivičnih dela, tužioci i podnosioci pritužbi u građanskim, upravnim postupcima i postupcima pred nezavisnim organima budu u mogućnosti da na adekvatan način zaštite svoja prava. Takođe, poštovanje ovog principa bi uticalo ne samo na smanjenje traumatizacije i viktimizacije dece u kontaktu sa pravosudnim i administrativnim sistemom, već i na njihovo osnaživanje da zastupaju i štite svoja prava i time utiču na unapređenje politika i zakonodavstva u pravcu punog ostvarivanja prava deteta.

U vezi sa sprovođenjem principa pravosuđa po meri deteta u praksi Republike Srbije neophodno je preduzeti sledeće korake:

1. Povećati svest dece o njihovim pravima

Podizanje svesti dece o njihovim pravima i o načinima zaštite prava u slučajevima kršenja do sada nije sprovedeno na sistemskom nivou. Informisanost predstavlja prvi korak ka ostvarivanju, unapređenju i zaštiti prava. Ostvarivanje principa pravosuđa po meri deteta zahteva da deca imaju svest o njihovim pravima i načinima zaštite njihovih prava u slučajevima kršenja.

2. Obezbediti pravnu pomoć i nezavisno zastupanje deteta u svim građanskim, upravnim i postupcima pred nezavisnim organima

Pravosuđe po meri deteta podrazumeva da se detetu obezbedi pravna pomoć i reprezentacija u svim postupcima zaštite njegovih prava. Takođe, u situacijama kada postoji konflikt interesa između deteta i roditelja ili drugih strana u postupku, detetu mora biti postavljen zaštitnik njegovih prava (guardian), kako bi nezavisni zastupnik mogao u potpunosti da zastupa interese deteta.

U zakonodavstvu Republike Srbije pravna pomoć deci i zastupanje deteta od strane advokata je obezbeđeno samo u sistemu maloletničkog pravosuđa (u krivičnim postupcima) i to kako maloletnim učiniocima krivičnih dela tako i maloletnim oštećenima u krivičnim postupcima.

U svim ostalim postupcima (građanskim, upravnim i pred nezavisnim organima) prema zakonodavstvu Republike Srbije dete zastupa njegov roditelj, osim u situacijama kada postoji sukob interesa između deteta i roditelja, kada se detetu od strane centra za socijalni rad (ili organa starateljstva) postavlja kolizijski staratelj (privremeni zastupnik). Kako najčešće roditelji, pa ni koalizijski staratelj, nemaju pravna znanja, oni nisu u mogućnosti da na adekvatan način zastupaju detetove interese u postupku. Ovo je naročito izraženo u porodičnim sporovima (izdržavanje deteta, nasilje u porodici),

u postupcima pred različitim upravnim organima (obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita), kao i u situacijama koje zahtevaju pokretanje više sudskih postupaka u različitim procesnim sistemima (npr. krivično delo nasilja u porodici u kome je dete oštećeni u postupku gde je detetu obezbeđena pravna pomoć u krivičnom postupku, uz koji bi istovremeno trebalo pokrenuti i postupak za izricanje mera zaštite od nasilja u porodici pred građanskim sudovima tj. pred porodičnim većem gde detetu nije obezbeđena pravna pomoć niti nezavisna pravna reprezentacija).

3. Obezbediti dostupnost sudskim, upravnim i nezavisnim organima deci u skladu sa principom pravosuđa po meri deteta

Poštovanje principa pravosuđa po meri deteta zahteva da deca imaju mogućnost da koriste pravne lekove radi efikasnog ostvarivanja svojih prava u slučajevima kršenja, kao i da pristup sudovima bude organizovan na način da deci obezbedi adekvatnu podršku, participaciju i pristup informacijama pre, tokom i nakon sudskog postupka. U tom smislu, trebalo bi obezbediti detetu adekvatno i pravovremeno pružanje informacija o alternativnim rešavanjima sudskih postupaka (medijacija, diverzione i mere alternativne institucionalnom tretmanu), načinima pokretanja postupaka za zaštitu prava, procedurama, pravnim lekovima, odlukama i njihovom značenju i ukloniti sve druge prepreke pristupu dece sudovima kao što su troškovi sudskog postupka i nepostojanje pravne pomoći i zastupanja.

4. Unaprediti položaj deteta u sistemu maloletničkog pravosuđa

Radi poštovanja principa pravosuđa po meri deteta neophodno je obezbediti punu implementaciju Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica. Ovo podrazumeva unapređenje prakse primene vaspitnih naloga, kao i prakse izricanja mere posebne obaveze i drugih mera alternativnih institucionalnom tretmanu, kao i uspostavljanje institucionalnog okvira za adekvatno sprovođenje principa restorativne pravde (posebno obezbeđenje alternativa pritvoru, ustanove za izvršenje mere bezbednosti lečenja u psihijatrijskoj ustanovi, kao i mere pojačanog nadzora uz dnevni boravak u odgovarajućoj ustanovi). Takođe bi trebalo unaprediti uslove za boravak u pritvoru i ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija i obezbediti bolju edukativnu i psihološku podršku maloletnicima koji se nalaze u institucijama sistema maloletničkog pravosuđa. U odnosu na decu žrtve i svedoke krivičnih dela trebalo bi obezbediti adekvatno opremljene prostorije za saslušanje i boravak dece u sudovima i obezbediti reintegraciju i rehabilitaciju na adekvatan način.

5. Obezbediti kontinuiranu obuku svih profesionalaca koji postupaju u krivičnim, građanskim i upravnim postupcima u skladu sa principima pravosuđa po meri deteta

Pravosuđe po meri deteta podrazumeva da svi profesionalci koji postupaju u postupcima koji se tiču dece i koji dolaze u kontakt sa decom budu u potpunosti informisani o principima pravosuđa po meri deteta i načinima adekvatnog postupanja radi implementacije ovih principa u praksi. Ovo uključuje sprovođenje treninga za profesionalce, izradu vodiča dobre prakse, uspostavljanje mehanizma za kontinuirano usavršavanje, kao i mentorsku podršku i monitoring.

6. Obezbediti efikasnu saradnju između pravosudnog sistema i sistema socijalne zaštite

Poštovanje principa pravosuđa po meri deteta zahteva efikasnu saradnju između pravosudnog sistema i sistema socijalne zaštite. Imajući u vidu da je organ starateljstva uključen u veliki broj postupaka koji se tiču dece, neophodno je ojačati saradnju između ova dva sistema i obezbediti njihovo efikasno i koordinisano delovanje.

Istovremeno, neophodno je da se jasno utvrde i razgraniče nadležnosti u radu između centra za socijalni rad i organa starateljstva i da se obezbedi potpuna nezavisnost organa starateljstva, kao i efikasnost u zastupanju prava i interesa deteta.